

דף לימוד אבות ובנים - שבועות תשע"ו

אריאל בנים סניף הר ברכה

חג השבועות ידוע במנהגיו הרבים, מנהגים אשר נהגו בהם בתפוצות ישראל מזה מאות בשנים. בלימוד ננסה ללמוד ולהבין את מקורותיהם וטעמיהם של כמה מנהגים, מהם נוכל לעמוד על מעלת היום ומעלת תורתנו הקדושה.

נסו לחשוב איזה מנהגים מיוחדים אתם מכירים בחג השבועות?

מנהג א. אכילת מאכלי חלב

ונוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות. (רמ"א, או"ח תצד).

נסו לחשוב מהו טעם המנהג?

קראו את הפסוקים ונסו למצוא רמז לאחד הטעמים למנהג זה:

{ב} וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה: ... {ז} ואל-הפקדון רץ אברהם וישח בן-פקדון וטוב ויתן אל-הנער וימחר לעשות אתו: {ח} ויקח חמאה וחלב וכן-הפקדון אשר עשה ויתן לפניהם והוא-עמד עליהם תחת העץ ויאכלו:

להראות שקיום המצוות מעל מדרגת המלאכים

ושמעתי שאוכלים חלב ואחר כך בשר דלא כמו שעשו המלאכים אצל אברהם שאכלו בשר בחלב. שבעבור זה ניתנה התורה לישראל. (באר היטב, או"ח תצד סק"ח)

למנוע קיטרוג המלאכים

ואפשר דמהאי טעמא נוהגין לאכול מאכלי חלב ביום מתן תורה ואח"כ אוכלין בשר, כדי שיראו המלאכים מה שאנחנו נזהרין יפה במצוות בשר בחלב לאכול חלב תחילה ואח"כ בשר על ידי קינוח והדחה ושאר אזהרות, ועל ידי כן אין להן מקום לקטרג עלינו ביום מתן תורה. דחיישינן שמא יקטרגו עתה כמו שעשו בשעת מתן תורה... וכשרואין שאנחנו נזהרין במצוה זו שעברו עליה, חוששין לקטרג. (תורת חיים ב"מ פו):

מופיעים פה עוד שני טעמים קראו אותם והסבירו:

זכר למאכלי חלב שאכלו לאחר מתן התורה

ואני שמעתי עוד בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה: כי בעת שעמדו על הר סיני וקיבלו התורה וירדו מן ההר לביתם לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה, לשחוט בסכין בדוק כאשר צויה ה' ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים, כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותו מעת לעת נאסרו להם, על כן בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב ואנו עושין זכר לזה. (משנה ברורה תצד, יב)

להורות שהתורה חשובה מכל הנבראים

ולי נראה דחלב גימטריא מ', לרמז שהתורה ניתנה בארבעים יום, ובזה מראה שהיא חשובה מכל מה שנברא, שהיה בשישה ימים בלבד. (נזירות שמשון, או"ח תצד סק"ו)

מנהג ב. קישוט בירק

ונוהגין להשטיח רצפת בית הכנסת בבשמים של עשבים ובשושנים לשמחת הרגל. (מהרי"ל)

נסו לחשוב מהו טעם המנהג? קראו את דברי הלבוש והסבירו מהו טעם המנהג.

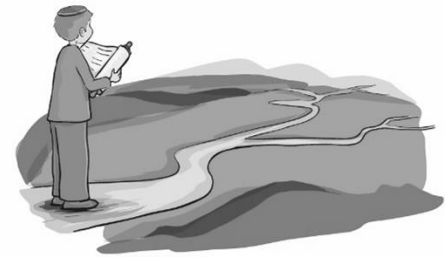
ונוהגין לשטוח עשבים ביום טוב דשבועות בבית הכנסת ובבתים, זכר לשמחת מתן תורה שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר (שמות לד,ג): 'גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא', שמע מינה שהיה שם מרעה. (לבוש תצד,א)

קראו את הפסוקים ונסו למצוא רמז לטעם למנהג. מתי היה מעשה הדודאים?

וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר-חִטִּים וַיִּמְצָא דֹדָאִים בְּשָׂדֵה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל-לְאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רַחֵל אֶל-לְאָה תִּנִּי-נָא לִי מְדוּדָאִי בְּנֶה: ... {יז} וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל-לְאָה וַתֵּהָר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן חַמִּישִׁי: {יח} וַתֹּאמֶר לְאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר-נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂשַׁכָּר:

כמעשה דודאי ראובן שהיה בשבועות

'וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה' (ואזל ראובן ביומי סיון - תרגום יב"ע) שזה היה ערב שבועות, ובלילה ההוא ליל שבועות נתעברה לאה וילדה אחרי כן את יששכר... ולפי מה שפירשו המפרשים שדודאים הם מיני שושנים, יבוא על נכון מנהג כל ישראל לשים שושנים בבית הכנסת בשבועות שהוא מתן תורה, לפי שהדודאים שהם מיני שושנים הובאו ערב שבועות זמן מתן תורה, ויצא משם יששכר תלמיד חכם. (מדרש תלפיות, ערך דודאים. וראה עוד באלשיך על בראשית ל,ד)

מדוע נולד יששכר דוקא ביום זה? מה הייתה מידתו המיוחדת של שבט יששכר?

מנהג ג. לימוד כל ליל חג השבועות

בלילה ההוא של חג השבועות ידור השינה מכל מי שרוצה לידבק בקדושה ויעסוק בתורה כל הלילה. וסדר הלימוד של זה הלילה כבר נתפרסם ונודע לרבים על ידי הקונטרסים שנתפשטו והמנהג הזה נתפשט בכל ארץ ישראל ובכל המלכות אין נקי, כולם כאחד מגדולים ועד קטנים וכן קיימו וקבלו עליהם ועל זרעיהם, והחרדים לדבר ה' ישתדלו שיהיה מנן ביחד ש'כל ביה עשרה שכינה שריא'. (של"ה, מסכת שבועות)

נסו לחשוב מהו טעם המנהג?

קראו את הפסוקים ונסו למצוא רמז לטעם למנהג.

רמז: לפי הפסוקים א יפה היו עם ישראל בשעה שהתחיל מתן תורה?

{טז} וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיטְתֵי הַבֶּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וַעֲנָן כְּבֹד עַל-הָהָר וְקַל שֶׁפָּר חָזַק מְאֹד וַיַּחֲרֹד כָּל-הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה: {יז} וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לְקִרְיַת הָאֱלֹהִים מִן-הַמַּחֲנֵה וַיִּתְנַצְּבוּ בְּתַהֲרִית הָהָר:

תיקון השינה בליל קבלת התורה בסיני

איתא בזוהר שחסידיה הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן. ואפשר לתת טעם ע"פ פשוטו, לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעירם כדאיתא במדרש (שהש"ר א,נו), לכן אנו צריכים לתקן זה. (מג"א סי' תצד)

את השינה בליל קבלת התורה בסיני ניתן להבין באופן שונה:

מה אתם חושבים, למה ה' עשה את מעמד הר סיני בצורה כזו שקודם התחיל המעמד ורק אח"כ עמ"י הגיע? לכאורה היה יותר מתאים שעם ישראל יגיע ויחכה ליד הר סיני עד שהמעמד יתחיל. וכמו למשל כשיש טקס ומגיע אדם חשוב, כולם מגיעים לפניו ומחכים לו, ולא הפוך שהחשוב מחכה לכולם, אז גם פה היה יותר מתאים שעם ישראל יחכה להתחלת מתן תורה ולא שהמעמד יתחיל כשהם בכלל לא נמצאים ועדיין ישנים?

התשובה לכך היא: בגלל שה' רצה להראות לנו את אהבתו אלינו ושנראה את רצונו שנקבל את התורה, ולכן ה' הקדים והתחיל את מתן תורה עוד לפני שעמ"י התעורר, להראות כמה ה' רוצה שנזכה כבר לקבל את התורה מוקדם מוקדם בהשכמה, ולהראות את אהבתו אלינו שכאילו אנחנו החשובים ומעמד הר סיני מחכה לבואנו אל ההר. "בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן, שיהא הרב ממתין לתלמיד" (רש"י יט, טז) "לקראת האלוקים - מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה, וזהו שנאמר ה' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא" (רש"י יט, יז).

לפי זה ניתן להסביר את הטעם שנשארים ערים כל הלילה באופן חיובי:

כנגד זה שה' הראה לנו את חיבתו והקדים ויצא לקראתנו עוד קודם מעמד הר סיני. כך אנחנו מראים את אהבתנו הגדולה לריבונו של עולם! להראות אהבה זו אנו נשארים ערים כל הלילה בלימוד התורה ע"מ שנהיה מוכנים כראוי למעמד קבלת התורה בעת קריאת התורה בתפילת שחרית.

מנהג ד. קריאת רות

ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חוה"מ ואם חל שבת ביום טוב האחרון אומרים אותו באותו שבת, וכן הדין בסוכות עם קהלת. ונוהגין לומר רות בשבועות. (רמ"א, או"ח תצ, ט)

מהו טעם המנהג?

המגילה כולה חסד והתורה כולה חסד

למה קורין מגילה זו בחג השבועות? שמגילה זו כולה חסד והתורה כולה חסד שנאמר: 'ותורת חסד על לשונה' וניתנה בחג השבועות. (מדרש לקח טוב)

מגילת רות מדברת בחסד ובשבועות הוא יום מתן תורתנו שהיא חסד בתחילתה באמצעה ובסופה כדאיתא בתנחומא. (הגהות ר' משה חזן לספר המנהגים למהרי"א טורנא, מנהגי שבועות)

ישראל נתגיירו כרות במתן תורה

ואני מצאתי טעם יפה: לפי שאבותינו לא קיבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים, והיא נתגיירה... וכן ישראל נתגיירו בקבלת התורה, על כן יתכן לומר ספר רות בעצרת. (ספר המנהיג לראב"ן, הלכות סוכה סימן נח)

ובחג השבועות נקרא מגילת רות כי בזמן ההוא קיבלנו עלינו עול תורה ומצוות ונתגייירו ונכנסנו תחת כנפי השכינה במעמד הנבחר, דוגמת רות על דרך שנתגייירה וקיבלה עליה עול היהדות. (בינה לעיתים לר' עזריה פיגו, שמיני עצרת - טעמי החג)

מעשה המגילה אירע בזמן חג השבועות

קוראים רות בשבועות מפני שכתוב בו 'בתחילת קציר שעורים' והוא זמן הקציר. (אבודרהם, סדר ספירת העומר ושבועות)

לייחס דוד ביום לידתו

הטעם שקורין רות בחג השבועות פשוט על פי מה שכתוב בתוס' (חגיגה יז.) בשם הירושלמי (חגיגה ב,ג) שדוד מת בעצרת. והנה קיימא לן שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של הצדיקים מיום ליום. וכיון שמת בעצרת נולד גם כן בעצרת. ועיקר ספר רות לייחס את דוד, וכל שכן כמו שכתוב כאן דקריאת שם רות היה על שם שיצא ממנה דוד שרינהו להקב"ה בשירות ותשבחות (ברכות ז:), ולהכי קורין רות - לייחס דוד ביום לידתו. (חידושי תבואות שור לבבא בתרא יד:)

להשלים הקריאה בכל חלקי התנ"ך

קורין מגילת רות כדי שיהיו קורין ביום מתן תורה - תורה, נביאים וכתובים שמרועה אחד ניתנו. קורין בתורה, מפטירין בנביאים ומשלימין בכתובים. ולמה ברות? שהוא הספר הראשון של כתובים, כמו ששנו רבותינו (ב"ב יד:): 'סידרן של כתובים: רות וספר תהילים ואיוב ומשלי וכו'.' (אוצר המנהגים)

מנהג ה. אמירת האזהרות [מנהג זה נהגו בעיקר בני עדות המזרח]

בקהילות הספרדים ובני עדות המזרח נהגו לומר את האזהרות' לאחר חזרת הש"ץ של מוסף, או לפני תפילת מנחה. באזהרות' אלו מובאות בקיצור כל תרי"ג המצוות בצורה של שירה ופיוט וסדרן מיוסד על סדר המצוות של בעל הלכות גדולות. ישנם תלמידי חכמים הנוהגים כהמשך למנהג זה לקבוע את לימודם בלילה זה בספר המצוות להרמב"ם.

מהו טעם מנהג זה?

נהגו לפרש את האזהרות' לפני קהל וציבור שהתאספו לשמוע. שהיו אנשים פשוטים שמבקשים לומר אזהרות לפניהם, כדי שישמעו תרי"ג מצוות כולם על פי הסדר, כיום נתינתם על הר סיני, ויזכרו אותם והיו סדורות בליבם ובלשונם. (הלכות פסוקות רב נטרונאי גאון, קד)

מדוע אנו קוראים ביום זה את כל המצוות הרי קיבלנו במעמד הר סיני רק את עשרת הדיברות?

הפסוק אומר (שמות כד,ב):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהָרָה וְהִיא-שָׁם וְאֶתְנֶנָּה לְךָ אֶת-לְחֹת הָאֲבָן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:

בלוחות היו כתובים רק עשרת הדיברות, אך האם הכוונה שה' נתן למשה ולעם ישראל בהר סיני רק את עשרת הדיברות? ראו ברש"י המובא להלן

זו לשון רש"י על פסוק זה: "את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם - כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן."

המקור לדברי רש"י נמצא בגמרא (ברכות ה.): וא"ר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם? לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא מלמד שכולם נתנו למשה מסיני.

מגמרא זו אנו למדים שלא רק כל המצוות ניתנו בסיני אלא גם כל ספרי התנ"ך וכן כל הפירושים וההלכות שבמשנה ובגמרא הכל ניתן כבר למשה בסיני. בהר סיני זכינו לקבל את התורה כולה על כל מצוותיה וחלקיה. בהר סיני זכה עם ישראל להתקדש ולהיות עם ששייך למדרגת התורה. ולאחר מכן כהמשך למעמד הר סיני ה' פירש למשה ולישראל את כל פרטי המצוות.

רש"י בחומש שמות על הפסוק שהבאנו קודם: וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהָרָה וְהִיא-שָׁם וְאֶתְנֶנָּה לְךָ אֶת-לְחֹת הָאֲבָן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: מביא פירוש נוסף שלא רק שכל התורה ניתנה בסיני אלא שכל מצוות התורה כלולים ממש בעשרת הדברות. עשרת הדברות הן כללי התורה שמהן

מתפרטות כל המצוות. זו לשונו של רש"י בפירושו השני: "ורבינו סעדיה פירש שיסד לכל דיבור ודיבור מצוות התלויות בו" רבנו סעדיה גאון כתב גם הוא נוסח של "אזהרות" – נוסח של כל מצוות התורה המובאים ברמז, אלא שבסדר של רס"ג הוא כתב את כל המצוות כפרטים של עשרת הדברות ולדוגמא הבאנו את חלק מהמצוות היוצאות מהדיבור "אנוכי ד' אלוקיך":

נסו לחשוב ולהסביר מדוע המצוות הללו נחשבות חלק מהמצווה הכללית – "אנוכי ד' אלוקיך"?

יראת ד', תפילה.
קריאת שמע שחרית וערבית, תפילין של יד ושל ראש, ציצית, מזוזה.

לקום מפני שיבה, לכבד תלמיד חכם.

לירא מן המקדש

ללמוד תורה, ללמד תורה לאחרים.

לאהוב כל אחד מישראל כגופו.

מדברי הרס"ג למדנו שכשקיבלנו את עשרת הדברות, קבלנו לא רק את הדברות אלא גם את כל המצוות הכלולות בהן שהן בעצם כל מצוות התורה.

בזמן אמירת האזהרות אנו זוכים לפגוש ולקרוא את כל מצוות התורה וביניהם גם את המצוות שלצערנו אינינו זוכים לקיימן. קראו את הקטע הבא וענו על השאלות:

ומאחר שכל עיקר שמחתנו בתורה האלוקית שבה נפלינו מכל העמים, לכן משלימין בו קריאת כל המצוות עשה ולא תעשה שבתורה, והוא מנהג כשר וישר. וצריכה להיות בכוונה המביאה לידי עשייה כשיזדמנו לדינו, שנזכור לעשותם בכל אשר תמצא דינו. להפיק רצון מד' יראה ללבב שרצוננו לקיימן כולן בפועל ממש אם הי' אפשר, ומה שנפקד היום מחמת האונס תעלה הקריאה במקומו, והחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאילו עשאה. אבל הקורא בלב רחוק רק מצות אנשים מלומדה אינו כלום. (סידור ר"י עמדין עמוד שז ס"ק לד)

❧ ב'אזהרות' מובאות כל המצוות שבתורה. כמה מצוות יש בתורה?

❧ איזה כוונה צריכה להיות בעת הקריאה כדי שתחשב הקריאה כאילו קיימנו את המצוות?

יהי רצון שנזכה לבניין המקדש במהרה ולקיים כל המצוות בשלמות ובהידור!

